

Carl Schmitt

Η ΝΟΜΙΜΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η μοντέρνα ανάγκη για κρατική νομιμότητα

ΚΟΜΗ ΚΑΙ Η ΣΚΕΨΗ των επαγγελματιών επαναστατών προοδεύει, όπως καταδείχτηκε σήμερα στη νόμιμη επανάσταση. Σύμφωνα με το Γερμανό συνταγματολόγο Rudolf Smend, που πέθανε το 1975, ο γερμανικός λαός υποφέρει από μια «συγκινητική ανάγκη για νομιμότητα». Ο Smend κατέληξε σ' αυτό το συμπέρασμα όχι

μόνον ως ιστορικός του Ανώτατου Δικαστηρίου του γερμανικού Ράιχ αλλά και ως παρατηρητής του θετικιστικού νορματιβισμού της εποχής του. Πρόσφατα ένας παλιός και πεπειραμένος Ισπανός επαναστάτης, ο Σαντιάγκο Καρίγιο, εισηγήθηκε την ίδια αντίληψη σε ένα βιβλίο για τον *Ευρωπαϊκό κομμουνισμό και το Κράτος*¹. Μολονότι η δική του «συγκινητική ανάγκη για νομιμότητα» είναι πολιτικά διαφορετικής φύσης, ο Καρίγιο είναι ρητά πεπεισμένος ότι οι βιαιότερες μέθοδοι της παράνομης επανάστασης των Λένιν και Τρότσκι τον Οκτώβριο του 1917 είναι πλέον απαρχαιωμένες, ότι δικαιολογούνται μόνο στην περίπτωση μιας αγροτικής κοινωνίας (χωρικών) που διαλυόταν σε μια μοντέρνα (βιομηχανική) κοινωνία. Χάριν μιας κομμουνιστικής επανάστασης, αυτές ήταν νομιμοποιημένες αλλά όχι νόμιμες.

Σήμερα, ωστόσο, τέτοιες μέθοδοι είναι εκτός χρόνου, αφού πρόκειται πλέον για ένα ζήτημα κρατικής εξουσίας σε βιομηχανικά αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Δεν είναι πλέον γοητευτικά μοντέλα για μια κομμουνιστική επανάσταση και πρέπει να αντικατασταθούν με ειρηνικές, δηλαδή νόμιμες μεθόδους.

Ο Καρίγιο ξέρει πώς να κάνει καλή χρήση των εμπειριών του μουσσολινικού φασισμού και του χιτλερικού ναζισμού. Χρησιμοποιεί τη λέξη «Κράτος» εκατοντάδες φορές με θετική έμφαση και συνεχώς με κεφαλαίο: *Estado*. Το

1. Santiago Carrillo, *Eurocomunismo y Estado: El «eurocomunismo» como modelo revolucionario idoneo en los países capitalistas desarrollados* (Barcelona: Editorial Critica, 1977).

κράτος αναμφίβολα δεν είναι πλέον νεκρό, αλλά περισσότερο ζωντανό και αναγκαίο παρά ποτέ: είναι ειδικά ο φορέας της νομιμότητας, που προκαλεί αυτό το θαύμα μιας ειρηνικής επανάστασης. Η επανάσταση με τη σειρά της νομιμοποιεί το κράτος ως ανταμοιβή επειδή προκάλεσε μια νόμιμη επανάσταση. Η νόμιμη επανάσταση γίνεται διαρκής· η διαρκής κρατική επανάσταση γίνεται νόμιμη.

Η εκ μέρους μας ανάλυση των δυνατοτήτων μιας νόμιμης παγκόσμιας επανάστασης αφορά τη νομιμότητα —όχι τη νομιμοποίηση— μιας παγκόσμιας επανάστασης. Για το σκοπό αυτής της έρευνας είναι χρήσιμο να ορίσουμε επακριβώς αυτές τις δυο έννοιες.

Νομιμότητα, Νομιμοποίηση και Υπερ-νομιμότητα

ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΥΠΑΚΟΗ και πειθαρχία. Νόημα και σκοπός της είναι μια «ευκαιρία να επιβληθεί υπακοή» (Max Weber)². Είναι η λειτουργική μέθοδος μιας μοντέρνας βιομηχανικής ή κρατικής γραφειοκρατίας. Η έκφραση «τύπος υπακοής» προέρχεται από τα σχόλια του Γκαίτε στο έργο του Schiller *Wallenstein*. Ο Γκαίτε χρησιμοποιεί αυτή τη διατύπωση για να εξηγήσει τη συμπεριφορά των στρατηγών του Wallenstein, όταν βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν ένα δίλημμα αφοσίωσης μεταξύ του αυτοκράτορα και του «Αρχιστράτηγου του Αυτοκρατορικού Στρατού» και στο τέλος αποφάσισαν για τον αυτοκράτορα και ενάντια στον Wallenstein. Ο όρκος (στον αυτοκράτορα) σαν «τύπος της υπακοής» ήταν αποφασιστικός. Ό,τι εννοείται σήμερα με «ορθολογισμό» δεν είναι τίποτε περισσότερο από την αναγωγή της εκτέλεσης του σχεδιασμού στην υπολογισιμότητα, γεγονός που βρίσκει το ισοδύναμό του στο στίχο ενός λαϊκού τραγουδιού: Μακάρι να 'χω υπακοή και δεν χρειάζομαι αφοσίωση.

Η κρατική νομιμότητα αφορά τις αναπόφευκτες πολιτικές απολαβές της νόμιμης άσκησης της κρατικής εξουσίας: *obéissance préalable* για όλους τους νόμους και τις πράξεις του κράτους: διαχείριση του στρατού, της αστυνομίας και της δημοσιονομίας, διαχείριση και δικαιοσύνη· διανομή του εθνικού πλού-

2. Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie*, τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση από τον Johannes Winckelmann (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 1956), Vol. I, p. 122f. Στον επιστημονικό του ισχυρισμό, ο ορισμός του Μαξ Βέμπερ *Gehorsamerzwingungsschame* σημαίνει

μια αξιολογικά ελεύθερη αναγωγή (με την έννοια της νεοκαντιανής επιστημολογίας: τρεις εξ ίσου αξιολογικά ελεύθεροι όροι - *Gehorsam* (προστασία), *Erzwingung* (καταναγκασμός) και *Chance* (ευκαιρία) συμπυκνώνονται σε μια έννοια.

του, των υπηρεσιών, απασχόλησης και χορηγιών· ερμηνεία πολυάριθμων νέων καταστάσεων που εμφανίζονται συνεχώς από την ταχύτατη πρόοδο στην επιστήμη, την τεχνολογία και τη βιομηχανία. Γι' αυτό το λόγο, κάθε κρατική εξουσία με το θάρρος των πολιτικών της πεποιθήσεων έχει εκπληκτικές δυνατότητες να δημιουργεί νέες καταστάσεις, νέα και παρεπόμενα *faits accomplis*. Η κρατική νομιμότητα δημιουργεί μια πολιτική υπεραξία: είναι, όπως λέει ο Καρλ Μαρξ, για το κεφάλαιο «μια αξία που γεννά υπεραξία».

Η νομιμοποίηση σημαίνει τον τύπο της ηθικής, ιδεολογικής και φιλοσοφικής ταυτότητας και αυτο-εικόνας ενός πολιτικού συστήματος. Από την επέλευση των γραπτών συνταγμάτων, ο συνταγματικός νομοθέτης επιδίωξε να επικυρώσει την ταυτότητά του μέσω επίσημων διακηρύξεων (όπως την επίκληση του Θεού), ηθικών, φιλοσοφικών ή ιδεολογικών τύπων και να στηρίξει αυτή την ταυτότητα σε αιτιολογικές εκθέσεις. Στην εξαιρετική χαιδελβεργινή διατριβή του Έλληνα νομικού Ίωνα Κοντιάδη προσφέρεται ένα καλό παράδειγμα της ανάγκης του μοντέρνου κράτους για αυτού του είδους το γόητρο, από το οποίο επιδιώκει το ίδιο να νομιμοποιηθεί³. Το Σύνταγμα της Τουρκικής Δημοκρατίας, με ημερομηνία 27 Μαΐου 1961, αξίζει να μνημονευθεί, επειδή είναι πλήρες τέτοιων νομιμοποιήσεων: «Το Τουρκικό Κράτος είναι Δημοκρατία. Η Τουρκική Δημοκρατία βασιζέται στα ανθρώπινα δικαιώματα και εκείνες τις θεμελιακές αρχές ενός δημοκρατικού, κοσμικού και κοινωνικού κράτους που καταγράφηκαν στην αιτιολογική έκθεση»⁴.

Αυτό το παράδειγμα μιας προκαταρκτικής συνταγματικής διακήρυξης παρουσιάζει ένα τύπο σύγχρονου συνταγματικού πολιτεύματος ευρέως διαδεδομένου ανά τον κόσμο. Ένα κράτος το οποίο επαγγέλλεται την ενσωμάτωση αυτών των ιδιοτήτων τεκμαίρεται νομιμοποίηση. Η νομιμοποίηση έπαυσε να είναι η ειδική ιδιότητα της κληρονομικής μοναρχίας με τον Πρόεδρο Woodrow Wilson, το θεμελιωτή της Κοινωνίας των Εθνών. Η δυναστική νομιμοποίηση έγινε δημοκρατική με αποτέλεσμα οι ομόλογοι ανταγωνισμοί να μετασχηματιστούν σε δημοκρατικές ιδιότητες. Η φιλελεύθερη, δηλαδή, καπιταλιστική δημοκρατία είναι τώρα ο εχθρός της σοσιαλιστικής, δηλαδή, κομμουνιστικής δημοκρατίας και τανάπαλιν.

Τι είναι τότε η υπερ-νομιμότητα; Ο όρος σημαίνει ότι συγκεκριμένες νόρ-

3. Ion Contiades, «Verfassungsgesetzliche Staatsstrukturbeziehungen», *Res publica: Beiträge zum Öffentlichen Recht*, Vol. 16 (Stuttgart, 1977).

4. Για μια σκιαγράφηση της πρακτικής εφαρμογής του συντάγματος, δες Ernst E. Hirsch,

Menschenrechte und Grundfreiheiten im Ausnahmezustand: Eine Fallstudie über die Tätigkeit und die Agitation «strikt unpolitischer» internationaler Organisationen (Berlin: Duncker Humblot, 1974).

μες έχουν ενισχυθεί ως προς την εγκυρότητά τους εν αντιθέσει προς «απλές» (ή «ομαλές»), δηλαδή, κανονικές νόρμες. Τυπικά είναι διαδικαστικές νόρμες, που σχεδιάστηκαν για να περιορίσουν μια τροποποίηση ή ακύρωση των νόμων (από μια ικανή πλειοψηφία ή από τη διανομή των διαδικασιών μεταξύ ποικίλων εξουσιών). Ο αρχικός σκοπός μιας τέτοιας περιπλοκής της νομοθετικής διαδικασίας στις μοντέρνες, πλουραλιστικές δημοκρατίες είναι να παρεμποδιστούν όλες οι απότομες αλλαγές διακυβέρνησης με μικρές, ασταθείς πλειοψηφίες και συνασπισμούς, να δημιουργηθούν σταθερές πλειοψηφίες ικανές να κυβερνούν με ένα περιθώριο μεγαλύτερο του πενήντα τοις εκατό.

Η έννοια και ο όρος (υπερ-νομιμότητα) προέρχεται από τον Maurice Hauriou —από τη μακρόχρονη τριβή του με τη θεωρία και πρακτική των πολλών γαλλικών συνταγμάτων από το 1789 έως το 1923 και τη σταθερή, παραδοσιακή διοίκηση του γαλλικού κράτους και έθνους. Είναι αξιοσημείωτο ότι ανακάλυψε την έννοια μόνο μετά τις εμπειρίες του πρώτου παγκόσμιου πόλεμου και των μεταπολεμικών ετών και ότι τόνισε έντονα αυτό το γεγονός⁵. Ο Hauriou απέρριπτε την ιδέα οποιουδήποτε θεσμοποιημένου ελέγχου της υπερ-νομιμότητας, ιδιαίτερα τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων από ένα ανώτατο δικαστήριο. Σ' αυτό το σημείο αποκήρυσσε, εάν κιόλας δεν αναιρούσε, τη συνταγματική εξέλιξη πολλών μοντέρνων βιομηχανικών κρατών.

Στο βιβλίο μου του 1932, *Legalität und Legitimität*, αποπειράθηκα να ερμηνεύσω το Σύνταγμα της Βαϊμάρης με όρους του συνταγματικά τροποποιημένου νόμου και του απλού ή κανονικού νόμου. Στη χαοτική κατάσταση του φθινόπωρου και του χειμώνα του 1932/33, υποστήριξα ότι ήταν αντισυνταγματικό να διοριστεί είτε Ναζί είτε Κομμουνιστής καγκελλάριος και να του μεταβιβαστούν οι πολιτικές απολαβές του νομικού ελέγχου της εξουσίας (έτσι όπως περιέχονται στο Άρθρο 48). Το τελικό κείμενο αναφέρει: «Συμμερίζομαι τη γνώμη του Hauriou ότι κάθε σύνταγμα περιέχει ακριβείς θεμελιώδεις “αρχές” που ανήκουν στο αμετάβλητο “συνταγματικό σύστημα” (όπως το απεκάλεσε ο Carl Bilfinger) και ότι ένα σύνταγμα που σέβεται τις αναθεωρήσεις δεν επιτρέπει ένας τύπος να παραμερίζει το σύστημα της τάξης το οποίο εγκαθιδρύθηκε από το σύνταγμα. Εάν ένα σύνταγμα, προνοεί για τη δυνατότητα συνταγματικών αναθεωρήσεων, δεν προμηθεύει ως εκ τούτου ακούσια το νόμιμα μέσα για την ακύρωση της δικής του νομιμότητας κι ακόμη λιγότερο τα νόμιμα μέσα για την καταστροφή της δικής του νομιμοποίησης»⁶.

5. Maurice Hauriou, *Précis de droit constitutionnel* (Paris: L. Tonnin, 1923), p. 379.

έκδοση (Berlin: Duncker Humblot), 1968, p. 61.

6. Carl Schmitt, *Legalität und Legitimität*, β'

Η Υπερ-νομιμότητα είναι μια ειδική έννοια του συνταγματικού δικαίου. Ο όρος ωστόσο προσφέρεται εξαιρετικά σε πολιτικές (δηλαδή πολεμικές) χρήσεις και παρεμβολές. Λεκτικές κατασκευές με το πρόθεμα υπέρ προάγουν τέτοιες χρήσεις. Η νομιμοποίηση εμφανίζεται τότε ως ένας τύπος ανώτερης νομιμότητας, μολονότι προσφέρει επίσης την ευκαιρία να επιβληθεί υπακοή. Αυτό ακριβώς είναι που ο φιλελεύθερος Ηαυίου θέλησε να εμποδίσει. Εάν μια ανώτερη συνταγματική εξουσία γίνεται η ύπατη κανονιστική αρχή σε μια ιεραρχία νομών και «αξιών», τότε αυτό το θεσμοποιημένο ανώτατο δικαστήριο γίνεται ο «ύπατος νομοθέτης». Η πρόοδος με την έννοια μιας επιτυχημένης επιστημονικής, τεχνικής και βιομηχανικής ανάπτυξης μπορεί έτσι να γίνει επίσης μια σφαιρική νομιμοποίηση αντίθετων πολιτικών μέσων και σκοπών. Τότε κάθε δεξιό ή αριστερό πολιτικό πρόγραμμα μπορεί να νομιμοποιήσει τις βασικές του αξίες — μπορεί να δημιουργήσει την πολιτική ευκαιρία για να επιβάλλει υπακοή στο κράτος. Αυτό θα συνιστούσε την πλέον ανυπολόγιστη από όλες τις απολαβές της εξουσίας.

Ιδεολογίες της προόδου ως δυνάμεις μιας υπερ-νομιμότητας

ΣΗΜΕΡΑ Η ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ μιας παγκόσμιας επανάστασης νομιμοποιούνται από ιδεολογίες της προόδου. Η ιδέα της τεχνικής και οικονομικής πρόοδου, η οποία είναι παγκόσμια στην εμμενή της λειτουργικότητα, είναι ιδιαίτερα σημαντική για βιομηχανικά αναπτυγμένες κοινωνίες. Ο Francois Perroux μιλά για μια οδό προς την οικουμενική ενότητα της ανθρωπότητας. Η «επανάσταση επί τω έργω στον κόσμο» ζητά ένα δρόμο προς αυτό το σκοπό αλλά δουλεύει ακόμη με την ανακριβή έννοια της «οικονομίας» αυτό συγχέει το επίτευγμα των Ευρωπαίων και της Δύσης εν γένει με την οικονομική πρόοδο της ανθρωπότητας. Ο Perroux το ονομάζει μεγάλη αυταπάτη και αντιδιαστέλλει αυτό το όραμα με μια οικονομική πρόοδο η οποία διαφέρει από την τεχνική και εμπορική πρόοδο και μετασχηματίζει μια φιλόργυρη οικονομία (με τον εγωισμό των ατόμων, των εθνών, των τάξεων και των φυλών) σε μια οικονομία του αέρα και του ούλου του λαού.

Εδώ η επιστημονική μας πρόθεση δεν είναι ούτε να προσφέρουμε μια κριτική της μοντέρνας βιομηχανικής κοινωνίας εν γένει, ούτε μια άρνηση λόγω

7. Robert Leicht, *Süddeutsche Zeitung* (19 Απριλίου, 1978).

8. Francois Perroux, *L' économie du xix siècle*

cle, γ' έκδοση (Paris: Presses Universitaire de France, 1969), p. 390.

αρχών μιας φιλάργυρης οικονομίας που αντιτίθεται σε μια κοινωνία της αφθονίας. Εδώ δεν ασχολούμαστε επίσης με τις δυσάρεστες, επιβλαβείς και επικίνδυνες συνέπειες μιας αχαλίνωτης επιστημονικής, τεχνικής και βιομηχανικής προόδου, της περιβαλλοντικής μόλυνσης, των φθωρών της υγείας κ.λπ. — την κοινωνική αναστροφή του σταθερά αυξανόμενου επιπέδου ζωής. Εν συντομία, θα αγνοήσουμε όλα όσα συνήθως σημαίνονται με το φθηνό ευφημισμό των «παρεπόμενων αποτελεσμάτων» — όλων όσων έγιναν (ύστερα από την καυστική αναφορά του Club της Ρώμης, το 1975) ένα ζήτημα δημόσιας συζήτησης⁹. Η οικονομική πρόοδος εμφανίζεται με ένα σύνδρομο επιστημονικής, τεχνικής και βιομηχανικής προόδου. Στο βιβλίο του Ρεϊτου το πρόβλημα παρουσιάζεται ρητά ως το συμπέρασμα της θεωρίας του για το δέκατο ένατο αιώνα. Η τελευταία λέξη του βιβλίου κατευθύνεται εναντίον των αντιπάλων της προόδου. Η πρόοδος του ανθρώπινου είδους συμπεριλαμβάνει πολλούς διαφορετικούς τύπους προόδου. Ένας ακριβής εννοιακός ορισμός της προόδου έχει καταστεί αναγκαίος. «Η νομιμότητα και η ευκαιρία για μια άτεγκτη ανάλυση κι έναν ακριβή χαρακτηρισμό της προόδου» είναι πρόδηλη¹⁰.

Ο αριθμός και οι τύποι της προόδου αυξάνονται σταθερά: επιστημονική, τεχνική, οικονομική και εμπορική πρόοδος εμφανίζονται να προάγουν την κοινωνική πρόοδο μιας βιομηχανικής κοινωνίας: ηθική, εθιμική και ανθρωπιστική πρόοδος προάγουν και συνοδεύουν ένα διαφορετικό τύπο προόδου. Μεμονωμένα ή σε μεταβαλλόμενες ομάδες, ποικίλοι τύποι προόδου σχηματίζουν με-

9. Θεωρώ ότι ο όρος «παρεπόμενα αποτελέσματα» είναι παραπλανητική και αντεπιστημονική κοινοτοπία που χρησιμεύει στην αποφυγή του προβλήματος των συνεπειών της επιστημονικής προόδου. Η μοντέρνα επιστήμη είναι αξιολογικά ουδέτερη, καθαρή και αξιολογικά ελεύθερη (wertfrei). Η γερμανική λέξη για την αξία (Wert) προέρχεται από το λεξιλόγιο των υποστηρικτών της αξιολόγησης, για τους οποίους η αξιολογική ελευθερία (Wertfreiheit) είναι η υπέρτατη ελευθερία και η υπέρτατη αξία. Δεν επιτρέπεται να απομονώσουμε την αξιακά ελεύθερη επιστήμη και την αξιακά ουδέτερη τεχνολογία από τα αποτελέσματά τους κατά έναν τέτοιο τρόπο ώστε τα αποτελέσματα του συνδρόμου επιστήμης και τεχνολογίας να κερδίζουν επίσης από το προνόμιο μιας αξιολογικής ελευθερίας και αξιολογικής ουδετερότητας. Εάν τα

βιομηχανικά προϊόντα μιας τέτοιας συνδρομής κρίνονται με εντελώς διαφορετικά κριτήρια από το καλό και το κακό, επιθυμητό ή ανεπιθύμητο, τότε τα κακά και ανεπιθύμητα αποτελέσματα θεωρούνται απλά «επιμέρους επιπτώσεις», που είναι επιστημονικά απαράδεκτη υπεκφυγή. Η περιβαλλοντική μόλυνση παραμένει μόλυνση, ακόμη και αν σπουδαίοι φυσικοί και κάτοχοι του βραβείου Νόμπελ συνεισέφεραν σε αυτή. Αυτή η καθαρή άποψη βρίσκεται σε μια αξιοσημείωτη κριτική ενός βιβλίου από τον Rainer Specht, *Innovation und Folgelast: Beispiele aus der neueren Philosophie und Wissenschaftsgeschichte*, στη σειρά *Problemata* (Stuttgart-Bad Cannstatt: Verlag Franmann-Holzboog, 1972), Nr. 12.

10. Francois Perroux, *Aliénation et société industrielle* (Paris: Castermann, 1970), NRF Idées Nr. 206, p. 180.

ρικές φορές φιλικούς, μερικές φορές εχθρικούς ή ουδέτερους δεσμούς: μπορούν είτε να είναι απόλυτοι ή να δηλώνουν την ικανότητα να συμβιβάζονται, να κινούνται βραδύτερα ή ταχύτερα, να κινούνται παράλληλα ή να τέμνονται και να ταράσσουν ο ένας τον άλλο. Τέλος, είναι επίσης κατανοητό ότι ακόμη και οι συγκρούσεις τους και η διασταύρωσή τους, η «απόκλιση» τους, θα μπορούσαν να είναι αναγκαίες, για τη δημιουργία μιας οικουμενικής ενότητας του ανθρώπινου είδους —θα μπορούσαν να είναι κάτι ανάλογο με την απόκλιση των ατόμων στη θεωρία του Δημόκριτου. Στη διδακτορική διατριβή του Καρλ Μαρξ για τον Δημόκριτο, επισημαίνεται το ακόλουθο εδάφιο από τον Λουκρήτιο: «quod nisi declinare solerent omnia deorsum/... caderent per inane profundum»¹¹.

Στη μελέτη μας για τη δυνατότητα μιας νόμιμης παγκόσμιας επανάστασης, οφείλουμε τώρα να μνημονεύσουμε έναν άλλο τύπο προόδου —την πολιτική πρόοδο. Σαν μεγάλος λόγος νομιμοποίησης, είναι μέρος της προπαγάνδας των διεθνών κομμάτων. Από την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917, η σοβιετική εξουσία επιδίωξε να διευρύνει την πολιτική ενότητα του κόσμου και του ανθρώπινου είδους. Ευθύς εξ αρχής, η Ρώσικη Επανάσταση αντιμετώπιστηκε ως το έναυσμα μιας παγκόσμιας επανάστασης. Κατάργησε τα συντάγματα της τσαρικής αυτοκρατορίας του καθεστώτος Κερένσκι καθώς και την εκλεγμένη Ρωσική Εθνική Συνέλευση και εγκατέστησε μια «δικτατορία του προλεταριάτου». Αυτό ήταν παράνομο ως προς τις κατεστημένες πολιτικές νόρμες που ουσιαστικά βασίζονταν στη δυτική θεωρία μιας «συνταγματικής εξουσίας». Μια εσωτερική πολιτική επανάσταση καθολικοποιήθηκε έτσι μέσα στον ορίζοντα μιας παγκόσμιας επανάστασης.

Δανείστηκα τον όρο «καθολικοποιώ» από τον Ρεγτουχ, ο οποίος περιέγραψε το φαινόμενο της «καθολικοποίησης» εθνικών και διεθνών, κρατικών και υπερκρατικών εξελίξεων. Ο Ρεγτουχ γνωρίζει καλά το γεγονός ότι η κοινωνικοποίηση του κράτους μπορεί να επιτευχθεί στη δική του επικράτεια. Εν αντιθέσει προς τις καπιταλιστικές και σοσιαλιστικές διεθνείς εξελίξεις, οι κοινωνικοί αγώνες εμφανίστηκαν ως επί το πλείστον απομονωμένα, σε μεμονωμένα κράτη και δημιούργησαν διαφορετικούς κοινωνικούς θεσμούς και οργανώσεις. Εν σχέσει προς την κοινωνικοποίηση στα μεμονωμένα κράτη, αυτό αληθεύει επίσης για καπιταλιστικές επιχειρήσεις και συγκροτήματα. Οι εξαιρετικά ευρείες απολαβές της νόμιμης εξουσίας του *status quo*, τα σταθεροποιητικά

11. «Εάν δεν αποκλίνουν..., βουλιάζουν στην κενότητα του άπειρου». Δες Karl Marx, «Hefte zur epikurischen, stoischen und skepti-

(Berlin: Dietz Verlag, 1968), Part I, pp. 166-167. schen Philosophie», Vierter Heft, Karl Marx/Friedrich Engels, Werke, Ergänzungsband

αποτελέσματα κάθε νομιμοποίησης ανήκουν σε εκείνα τα κόμματα και τις οργανώσεις που βρίσκονται στην εξουσία σε μεμονωμένα κράτη τη στιγμή της νομιμοποίησης. Όχι μόνο αυτό είναι καταφανές αλλά δείχνει επίσης το βαθμό στον οποίο η νομιμότητα μιας παγκόσμιας επανάστασης παραμένει ένα ζήτημα, επειδή κάθε μεμονωμένο κράτος έχει τη δική του νομιμότητα¹².

Ο Ρεγoux ομιλεί για ένα *appareil de production* και τις απολαβές ενός τέτοιου μηχανισμού. Για τη συζήτηση στη Γερμανία υπέδειξα τη λέξη *Industrienahme* (ιδιοποίηση της βιομηχανίας), που βασίζεται σε έναν τύπο από τη γερμανική Μεταρρύθμιση: *cuius regio, eius religio*. Τον 17ο αιώνα αυτό σήμαινε κάτι πέραν των συμβατικών εμφυλίων πολέμων με τη μορφή μιας *itio in partes*. Ο κύριος της γης καθόριζε την πίστη του λαού. Αυτή η πολιτική πρακτική εξηγεί την εθνική ενότητα της Γαλλίας ως κράτους αλλά και τον εθνικό τεμαχισμό του γερμανικού Ράιχ σε λίγα μεγάλα και πολλά μικρότερα κράτη. Ο κύριος της γης, κάτι ανάλογο με το φεουδάρχη, αποφάσιζε τι είδους νόρμες και ποια θρησκευτική πίστη θα υπήρχε. Σύμφωνα με αυτή την αρχή τα μεμονωμένα γερμανικά κράτη και πριγκιπάτα διάλεγαν μεταξύ της Ρώμης, του Βίττενμπεργκ ή της Γενεύης. Η αυστηρότερη ομοτιμία ήταν η βασική νόρμα.

Σε μια περίοδο γρήγορης εκβιομηχάνισης, τέτοιες θεολογικές εναλλακτικές λύσεις όπως ο καθολικισμός, ο λουθηρανισμός ή ο καλβινισμός δεν είναι πλέον η ζητούμενη επιλογή. Σήμερα είναι ένα ζήτημα ανεύρεσης ενός πολιτικού συστήματος μιας κοινωνίας ικανής για επιστημονική, τεχνική και βιομηχανική ανάπτυξη: ένα φιλελεύθερο καπιταλιστικό, σοσιαλιστικό-κομμουνιστικό ή φιλελεύθερο σοσιαλιστικό σύστημα με τις δικές του μεθόδους για επιτάχυνση (ή, εάν είναι αναγκαίο, επιβράδυνση) της βιομηχανικής προόδου. Ο βιομηχανικός κόσμος διαιρείται ακόμη σε περισσότερο ή λιγότερο ανεξάρτητα κράτη, μολονότι κράτος και έθνος δεν συμπίπτουν πάντοτε. Το ζήτημα καθορίζεται από την ειδική οικονομική-βιομηχανική δομή. Στη θέση του αχρηστευμένου τώρα θρησκευτικού-θεολογικού-δογματικού ζητήματος, υπάρχει το ρητό: *cuius industria, eius regio* ή *cuius regio, eius industria*, επειδή η βιομηχανική πρόοδος έχει τη δική της χωρική έννοια. Η αγροτική κουλτούρα παράγει τις κατηγορίες της από τη γη: οι κατακτήσεις της ήταν *Landnahmen* (ιδιοποιήσεις γης), επειδή η γη ήταν ο ουσιαστικός της στόχος. Το 17ο και 18ο αιώνα, η Αγγλία —η πηγή της μοντέρνας εκβιομηχάνισης— έλαβε τα μέτρα για μια ναυτική ύπαρξη και εξουσίασε την «ελεύθερη» θάλασσα («ελεύθερη» επειδή

12. Francois Perroux, *Masse et Classe* (Paris: 161-162. Castermann, 1972), *Collection O.M.*, Nr. 12, pp.

δεν συνδεόταν με την ξηρά): πραγματοποίησε έτσι μια *Seenahme* (ιδιοποίηση της θάλασσας). Αυτό το στάδιο ακολουθήθηκε από τη σημερινή ιδιοποίηση της βιομηχανίας. Μόνον μια ευρεία βιομηχανική σφαίρα ανοίγει τη δυνατότητα μιας *Weltraumnahme* (παγκόσμιας ιδιοποίησης)¹³.

Μπορούμε να συλλάβουμε την πολιτική ενότητα της ανθρωπότητας μέσω της νίκης μιας βιομηχανικής υπερδύναμης πάνω στις άλλες ή μέσω της ενότητάς τους με το σκοπό να υποταχτεί πολιτικά η συνολική βιομηχανική ισχύς του πλανήτη. Θα επρόκειτο τότε για μια *πλανητική ιδιοποίηση της βιομηχανίας*. Αυτή θα διέφερε από όλες τις άλλες μεθόδους κατάκτησης —ιδιοποίηση ξηράς και θάλασσας— μόνον επειδή θα ήταν επιτακτικότερα επιθετική και μεγαλύτερου καταστροφικού δυναμικού με όρους των μέσων εξουσίας που χρησιμοποιούνται. Αυτό τονίζει το χάσμα μεταξύ ηθικότητας και ηθικής ως αντιτιθέμενων στη βιομηχανική και τεχνική πρόοδο. Τη μέρα που θα επικρατήσει στον πλανήτη μια *παγκόσμια πολιτική*, θα μετασχηματιστεί σε μια *παγκόσμια αστυνομική δύναμη*. Αυτό είναι μια αναμφίβουλη πρόοδος! Από μια λειτουργική άποψη, η νομιμότητα —στρατηγική ή τακτική— γίνεται ένα πολιτικό και πρακτικό πρόβλημα πρώτης τάξεως. Η βιομηχανική κοινωνία θεμελιώνεται στον εξορθολογισμό που συμπεριλαμβάνει το μετασχηματισμό του Δικαίου σε νομιμότητα. Με δεδομένη τη σταθερότητα και την ανάπτυξή της, είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε διαταράξεις, βίαιες διακοπές ακόμη και σαμποτάζ. Όποιος εργάζεται στα πλαίσια του νόμου δεν είναι ταραχοποιός, ή επιτιθέμενος ή σαμποτέρ. Η νομιμότητα αποδεικνύεται ότι είναι μια απόδραστη μέθοδος επαναστατικής αλλαγής.

Παρά την παγκόσμια εξάπλωση των μοντέρνων ιδεολογιών της προόδου, σήμερα όλες οι προσεγγίσεις σε μια νόμιμη παγκόσμια επανάσταση οδηγούν στο κράτος. Αυτό κατανοήθηκε σαφώς από τον Καρίγιο. Η πρόοδος προς την παγκόσμια πολιτική ενότητα δεν μπορεί να παρακάμψει τις τεράστιες δυνατότητες της κρατικής νομοθεσίας. Έστω κι έτσι, ένας επαγγελματίας επαναστάτης πάντοτε οφείλει να ασχολείται με τον περιορισμό της συνταγματικής κρατικής νομιμότητας εφ' όσον δεν μπορεί να την αλλάξει. Η τάση προς υπερκρατικές σφαίρες βιομηχανικής ανάπτυξης δεν έχει οδηγήσει έως τώρα

13. Carl Schmitt, *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*, β' έκδοση (Berlin: Duncker - Humblot, 1974), pp. 175, 183, 207, 216-217 και 229. Σε όλα τα κρίσιμα σημεία που αφορούν την ανάπτυξη ευρέων βιομηχανικών και οικονομικών σφαιρών, στηρίζομαι στον Hauriou. Δες επίσης

το δοκίμιό μου, «Nehmen/Teilen/Weiden: Ein Versuch, die Grundfragen jeder Sozial- und Wirtschaftsordnung vom Nomos her richtig zu stellen», (1953), αναδημοσιευμένο στο Schmitt, *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924-25*, β' έκδοση (Berlin: Duncker - Humblot, 1973), pp. 489-504.

στην παγκόσμια πολιτική ενότητα, αλλά μάλλον στην εγκαθίδρυση τριών *Grossräume*: των ΗΠΑ, της ΕΣΣΔ και της Κίνας. Παρ' όλα αυτά, μόνο οι δυο πυρηνικές υπερδυνάμεις είναι αναπτυγμένες βιομηχανικά *Grossraume* οι οποίες, όντας πολιτικά κατεστημένες και εκτιμώμενες ως τέτοιες, δεν ανέχονται πολιτική επέμβαση άλλων δυνάμεων. Η παγκόσμια πολιτική έγινε ως εκ τούτου μια παγκόσμια ισορροπία δυνάμεως. Η πολιτική δυσχέρεια που η πρόοδος αντιμετωπίζει στα πλαίσια τέτοιων *Grossraume* ξεπερνιέται κατά τον ίδιο τρόπο με ένα ομοσπονδιακό κράτος ή με μια συνομοσπονδία κρατών.

Υπάρχει, ωστόσο, μια τρίτη σφαίρα των αποκαλούμενων μη-ευθυγραμμισμένων κρατών στα οποία υπάρχει ακόμη μια σημαντική πολιτική ελευθερία κίνησης, και τα οποία έχουν τη δική τους πολιτική καθώς και τη δυνατότητα διεξαγωγής πολέμων, όπως ο πόλεμος του Βιετνάμ ή ο πόλεμος μεταξύ Ισραήλ και αραβικών κρατών. Από τη Γιάλτα (1945) αυτή η τρίτη σφαίρα έγινε μια περιοχή σύγκρουσης μεταξύ ανταγωνιστικών πολιτικών και στρατιωτικών επεμβάσεων των τριών κατεστημένων και αναγνωρισμένων *Grossraume*. Ένα κράτος που ζητά να αντισταθεί στην επιρροή των υπερκρατικών δυνάμεων μπορεί να την περιορίσει συνταγματικά. Ριζοσπαστικά κόμματα που προσανατολίζονται ή διευθύνονται διεθνικά έχουν περισσότερες ευκαιρίες να κάνουν επιδρομές σε κοινοβουλευτικά κράτη επειδή η απλή πλειοψηφία του 51% είναι αρκετή για να εγκριθεί συνταγματική νομοθεσία. Δομικές αλλαγές του συντάγματος γίνονται έτσι ευκολότερες όχι μόνο για προοδευτικούς αλλά και για αντιδραστικούς νόμους. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει μια συγκεκριμένη ευκαιρία για αλλαγή. Κάθε εμπόδιο για συνταγματική αλλαγή είναι εν γένει ένα πρόβλημα για νέα, προοδευτικά κόμματα. Αναφορικά προς τέτοιου είδους κωλύματα (για παράδειγμα, η απαίτηση για μια πλειοψηφία των δυο τρίτων), είναι πάντοτε αναγκαίο να προσδιορίσουμε τον πολιτικό εχθρό η είσοδος του οποίου μέσω της πόρτας της νομιμότητας θα έπρεπε να παρεμποδιστεί ή να σταματήσει.

Δυο προφασιστικά μοντέλα υπερ-νομιμότητας

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ η φασιστική επανάσταση (του 1922) έφερε στην επιφάνεια ένα νέο σύνολο συνταγματικών προβλημάτων, που είχαν ήδη δημιουργηθεί από τη βιομηχανική ανάπτυξη. Αυτά δεν αφορούσαν πλέον μια διαζευκτική μορφή κράτους: μοναρχία ή δημοκρατία. Η μοναρχία παρέμενε και χρησιμοποιούνταν ακόμη για να παρέχει νομιμότητα στο νέο τύπο συντάγματος, που ήταν συνέπεια μιας κατάστασης αντίπαλων και ακόμη ανταγωνιστικών αντιλήψεων μιας κοινωνικής, βιομηχανικής και πολιτικής προόδου.

Κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι ο φασισμός υποβοήθησε και ταυτόχρονα επιτάχυνε την τεχνική πρόοδο, έστω και αν κάποιος θεωρεί τα πολιτικά κίνητρα, τις μεθόδους και τους στόχους του αντιδραστικούς και αταβιστικούς.

Η *γαλλική Δημοκρατία* σαν μια μορφή κράτους έτυχε υπεράσπισης με έναν αφηρημένο τρόπο και με τη συνδρομή μιας διαδικαστικής (τυπικής) διάταξης, μέσω μιας συνταγματικής τροπολογίας του 1884, δια της οποίας αποκλειόταν μια κίνηση που να καταργεί τη δημοκρατική μορφή του κράτους μέσω συνταγματικής αναθεώρησης. Γενικά, αυτή κατευθυνόταν εναντίον κάθε πιθανού εχθρού της Δημοκρατίας και, ιδιαίτερα, ενάντια στη νόμιμη μοναρχία. Περισσότερο δυσδιάκριτος, αλλά δυνητικά επικίνδυνος ήταν ο βοναπαρτισμός. Και οι δυο αυτοί εχθροί παρέμειναν ακέραια εντός του αποδεκτού πολιτικού και συνταγματικού συστήματος: ήταν προφασιστικά φαινόμενα. Κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι ο βοναπαρτισμός ήταν ένας φασισμός προ του γεγονότος. Αλλά αυτό είναι αληθινό μόνο από την άποψη ενός συνταγματισμού ο οποίος δεν έχει τίποτε άλλο εν όψει πέραν του κλασικού προβλήματος του διαχωρισμού των εξουσιών και της αναστολής τους από ένα δικτάτορα. Με τους δικούς μας όρους, αυτό δεν είναι τίποτε άλλο από μια εννοιολογική αλλαγή, τυπική μιας γρήγορης ανάπτυξης.

Στο αντίθετο άκρο βρίσκεται το γερμανικό μοντέλο της *Δημοκρατίας της Βαϊμάρης*, που υπήρξε θύμα της χιτλερικής νόμιμης επανάστασης. Συνίσταται από έναν αριθμό πολύπλοκων ως επί το πλείστον νόμων και διατάξεων μεταξύ 1921 και 1929, που φρόντιζαν προσεκτικά να μην κλείσουν εντελώς την πόρτα της εισόδου στη νόμιμη πολιτική εξουσία. Στην πραγματικότητα κανείς δεν τόλμησε να αποκλείσει ανοιχτά τη δυνατότητα μιας αποκατάστασης της μοναρχίας μέσω του Άρθρου 76 του Συντάγματος της Βαϊμάρης (με τη συναίνεση του κοινοβουλίου και του ομοσπονδιακού δικαστηρίου με την απαραίτητη πλειοψηφία). Η αιτία του πολύπλοκου κανονιστικού πλαισίου αυτών των προστατευτικών ρυθμίσεων ήταν δυο πολιτικές δολοφονίες (του Erzberger το 1921 και του Rathenau το 1922). Ο γερμανικός αυτός τύπος «προστασίας της Δημοκρατίας» εξελίχθηκε σε ένα κράτος με υψηλά αναπτυγμένη βιομηχανική κοινωνία που επιδίωκε με ευσυνειδησία να σεβαστεί τις αρχές ενός φιλελεύθερου συνταγματικού κράτους. Η έμφαση δόθηκε σε μέτρα για την εγκληματικότητα και τις δημόσιες υπηρεσίες. Έφθασε μέχρι τη δημιουργία ενός «Κρατικού Δικαστηρίου για την Προστασία της Δημοκρατίας» με υπουργική απόφαση αλλά αυτό ήταν αναμφίβολα ένα συνταγματικό Ανώτατο Δικαστήριο. Ήδη στις 2 Αυγούστου 1927, ένας νόμος μεταβίβασε τις υπευθυνότητες αυτού του Κρατικού Δικαστηρίου στο Αυτοκρατορικό Δικαστήριο. Η διάρκειά του ήταν περιορισμένη επειδή δεν υπήρχε πλέον μια κοινοβουλευτική πλειοψηφία να αναγνωρίσει την παράτασή του. Ένα χρόνο αργότερα, το

Σεπτέμβριο του 1930, η εκλογική νίκη των Ναζι άλλαξε την εσωτερική πολιτική κατάσταση.

Το νομικό πρόβλημα εμφανίζεται με το ζήτημα του εχθρού που δεν του αναγνωρίζεται το δικαίωμα πρόσβασης στη συνταγματική νομιμότητα. Αμέσως μετά τη δολοφονία του Rathenau, ο Καγκελλάριος Joseph Wirth του (Καθολικού) Κεντρώου Κόμματος εδήλωσε στο Reichstag: Ο εχθρός βρίσκεται στη δεξιά! Η εδραίωση αυτής της πεποίθησης στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα καταδείχτηκε σε ένα λόγο του Gustav Radbruch που τιμούσε το σύνταγμα, στις 11 Αυγούστου 1928: «Ένα σύνταγμα μοιάζει με σημαία διότι όσο περισσότερο διαπερνάται από ξίφη και σφαίρες, τόσο τιμάται και λατρεύεται. Υπάρχει μια παλιά δεισιδαιμονία ότι θα αντέξει μόνο εκείνο το σπίτι που στα θεμέλια του φυλακίστηκε μια ζωντανή ύπαρξη. Πόσες ζωές άραγε φυλακίστηκαν στα θεμέλια του συντάγματός μας!» Παρά τη διακήρυξη αυτή δεν κρίθηκε αναγκαίο να εγκαθιδρυθεί μια δημοκρατική μορφή προστασίας του κράτους (όπως ένας συνταγματικός νόμος που θα εμπόδιζε την παλινόρθωση της μοναρχίας). Έτσι η πόρτα στη νομιμότητα παρέμεινε ανοιχτή —εξ ίσου για τη δεξιά και την αριστερά, τη μοναρχία και το φιλελευθερισμό, τη σοσιαλιστική ή κομμουνιστική δημοκρατία.

Το προηγούμενο της νόμιμης επανάστασης του Χίτλερ

ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ των αστών ψηφοφόρων κατά την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, η διάζευξη δεξιά ή αριστερά ανταποκρινόταν στην προφασιστική διάζευξη μοναρχία ή δημοκρατία. Ως αντίδραση, οι μάζες των μαρξιστών εργατών συνομαδώνονταν με την επωδό: «Η δημοκρατία χωλαίνει, στόχος είναι ο σοσιαλισμός». Το Σεπτέμβριο του '30, όταν ξέσπασε το ναζιστικό κίνημα, το πρόβλημα της μοναρχίας ήταν ήδη δευτερεύον. Δεν απολάμβανε μόνο ο Χίτλερ το λυκόφως της μοναρχίας, αλλά και ο εξόριστος Kaiser Wilhelm II εξέφρασε τη συμπάθειά του για το ναζισμό και για κάποιο διάστημα πίστευε ότι ο Χίτλερ «κάνει καλή δουλειά». Ο πρόεδρος Hindenburg, ένας σεβάσμιος γηραιός άνδρας, ήταν βαθιά πεπεισμένος ότι ο όρκος του στο σύνταγμα εναρμονιζόταν με τον προηγούμενο ως Ανώτατο Διοικητή του Στρατού. Παρέμεινε αυτό που ήταν, ένας μοναρχικός. Στη επικρατούσα ερμηνεία του Συντάγματος της Βαϊμάρης, αυτό ήταν καθ' όλο νόμιμο. Ως Καγκελλάριος (1930-32) ο Heinrich Brüning, ένας άνδρας αδιαμφισβήτητου χαρακτήρα και αφοσίωσης, παρέμεινε επίσης μοναρχικός και σχεδίαζε νομικές διαδικασίες για την παλινόρθωση της μοναρχίας. Στην επακόλουθη σύγκρουση κάποιων θαυμαστών του, φανέρωσε ευθέως τις απόψεις του

για τη μοναρχία στις μετά θάνατο δημοσιευμένες αναμνήσεις του (1970).

Το ναζιστικό κίνημα άλλαξε ριζικά την προηγούμενη κατάσταση. Οι δικές μου νομικές προσπάθειες να κρατήσω κλειστή την πόρτα στη νομιμότητα, που συνέχιζε να παραμένει μισάνοικτη, με μια ορθολογική ερμηνεία των διατάξεων για αναθεώρηση (Άρθρο 76) του Συντάγματος της Βαϊμάρης απέτυχαν, λόγω των εν μέρει σκεπτικιστικών, εν μέρει ειρωνικών προσεγγίσεων των άλλων ερμηνευτών του. Η πόρτα έμεινε σε μεγάλο βαθμό ανοικτή ώστε να διευκολύνει την καταστροφή εκείνων των αναγκαίων συμβιβασμών στη δομή του συντάγματος —ορθάνοικτη ακόμη και για τη θριαμβική πορεία του Χίτλερ μέσω της Potsdam και της Βαϊμάρης. Από την πρώτη του μέρα ως καρχελλάριος κατάλαβε ότι έπρεπε να χρησιμοποιήσει τα πολιτικά επιμίσθια της νόμιμης άσκησης της εξουσίας συστηματικά και με αυξανόμενη ανηλεότητα. Η καρχελλάρια ήταν μόνο το πρώτο βήμα σε μια κλιμάκωση διαδοχικών νόμιμων επαναστάσεων. Στις 30 Ιανουαρίου 1933 διέλυσε το Reichstag. Τότε, χωρίς μια λέξη διαμαρτυρίας από τους φύλακες του συντάγματος, στις 2 Φεβρουαρίου δημοσίευσε ένα διάταγμα εκτάκτου ανάγκης (σύμφωνα με το άρθρο 48) που τερμάτιζε την απίστευτη σύγχυση που προερχόταν από την αμφίλογη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στις 25 Οκτ. 1932¹⁴.

Χάρη στους νόμιμους, παράνομους και άλλου είδους χειρισμούς (όπως η προπαγανδιστική εκμετάλλευση του καψίματος του Reichstag) στις 5 Μαρτίου ο Χίτλερ πέτυχε για το κόμμα του ένα σχετικά ευνοϊκό (ούτως ή άλλως επαρκές) εκλογικό αποτέλεσμα. Σε λιγότερο από τρεις εβδομάδες, στις 24 Μαρτίου, μια πλειοψηφία στο Reichstag αναγνώρισε στον Χίτλερ εξαιρετικά έκτακτες εξουσίες που, ως αποτέλεσμα, του έδωσαν απεριόριστη εξουσία για να αλλάξει το σύνταγμα. Αυτό σημάδεψε μια δεύτερη νόμιμη επανάσταση. Ο Χίτλερ τότε κατάφερε να κλείσει πίσω του την πόρτα στη νομιμότητα και να εξαπατήσει τους πολιτικούς του εχθρούς μέσω της ανομίας. Σε απόπειρές τους να αντισταθούν, ή να ανοίξουν την κλεισμένη πόρτα της νομιμότητας, κινδύνευαν να χαρακτηριστούν ως ταραχοποιοί και εγκληματίες. Με την εξαίρεση λίγων έμπειρων κομμουνιστών, οι περισσότεροι ήταν και απογοητευμένοι και αγανακτισμένοι για το δραστικό τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνταν οι πολιτικές απολαβές της νόμιμης άσκησης της εξουσίας. Το μάθημα δεν πήγε χαμένο.

Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ακόμη οριστική και ολοκληρωμένη μελέτη της «ανάληψης της εξουσίας» από τον Χίτλερ. Αυτό που συνέβη το 1933 μπορεί

14. (Στμ.) Ο Schmitt αναφέρεται εδώ στη *ussenschlag*.
 σολομώντεια λύση του ονομαζόμενου Pre-

να ονομαστεί μόνο *εθνική επανάσταση*. Μια νέα κλιμάκωση του προβλήματος της νομιμότητας σήμανε το 1939, όταν ο Χίτλερ διεκδίκησε την ισχύ που αρμόζει σε μια βιομηχανική *Grossraum*. Οι μέθοδοι και τα τεχνάσματα που τον εξυπηρέτησαν το 1933 δεν ήταν πλέον επαρκή. Ευθύς εξ αρχής η τρίτη κλιμάκωση προς την κατεύθυνση της νομιμότητας μιας παγκόσμιας επανάστασης καταδικάστηκε σε αποτυχία. Η αφετηρία και η ραχοκοκαλιά του χιτλερικού κινήματος ήταν ο εθνικισμός. Ο γερμανικός εθνικισμός αυτής της περιόδου (1919-1945) αποπάστηκε, ωστόσο, όλες τις αντιφατικές τάσεις της δεξιάς και της αριστεράς, συμπεριλαμβανομένων στοιχείων ενός εθνικού μπολσεβικισμού. Ο πυρήνας αυτού του εθνικού μείγματος παρέπεμπε σε μια ακόμη περισσότερο στοιχειώδη και εντατική εξουσία —το ρεβανσισμό που προερχόταν από την ταπείνωση των Βερσαλλιών, που ο Χίτλερ μετέτρεψε σε εργαλείο των δικών του σχεδίων¹⁵. Παρά τη ρατσιστική ιδεολογία, ο αγώνας εναντίον των Βερσαλλιών παρέμεινε η καθοδηγητική δύναμη πίσω από τις επιτυχίες του Χίτλερ μεταξύ 1919 και 1939. Μέχρι το 1940, ο *εθνικός πόλεμος* που χάθηκε το 1918 κερδήθηκε —μια καθυστερημένη νίκη. Η μοιραία απόφαση του Χίτλερ, το 1941, να επιτεθεί στη Σοβιετική Ένωση ξεκίνησε τον *παγκόσμιο πόλεμο*.

Μετά την κατάρρευση του χιτλερικού καθεστώτος το 1945, είναι πασιφανές ότι κάθε τι έγινε για να εμποδίσει μια επανάληψη όσων είχαν συμβεί. Αυτό εξηγεί τη ρύθμιση που αφορά τη συνταγματική αναθεώρηση στο Βασικό Δίκαιο της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας (23 Μαΐου 1949). Αυτό το *lex fundamentalis* παρουσιάζεται ως το σύνταγμα ενός κοινωνικού, κοινοβουλευτικού, ομοσπονδιακού και πλουραλιστικού αστικού κράτους προσαρμοσμένου σε μια υψηλά αναπτυγμένη βιομηχανική κοινωνία που το προοδευτικό δυναμικό της καταδείχτηκε ξεκάθαρα στο αποκαλούμενο «γερμανικό οικονομικό θαύμα». Ιδωμένο από τη δική μας προοπτική, το νέο γερμανικό σύνταγμα ανήκει σε μια μεταφασιστική εποχή. Δεν επιχειρεί μόνο να στενέψει τη διάβαση στη νόμιμη πολιτική εξουσία αλλά και να τη δεσμεύσει ολοκληρωτικά σε συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους και κόμματα.

Μέχρι τώρα το συνταγματικό δικαστήριο (στην Karlsruhe) με αρμοδιότητα σε αυτά τα ζητήματα έθεσε εκτός νόμου δυο πολιτικά κόμματα: ένα μικρό ριζοσπαστικό κόμμα της δεξιάς, το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Reich και το Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας¹⁶. Στην πρώτη περίπτωση θα μπορούσε

15. Για το ρεβανσισμό του Χίτλερ δεξ της φανταστική συζήτηση με τον Georges Sorel στον Jesus Fueyo Alvarez, *La vuelta de los Budas, Ensayo-Ficción sobre la última Histo-*

ria del pensamiento y de la política (Madrid Organización Sala Editorial 1973), p. 186.

16. *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichtshof*, Vol. 2, pp. 1-79· Vol. 5, pp. 85-393.

κάποιος να πει ότι αυτό δημιούργησε μια πολιτική *causa finita* στη δεύτερη, που είναι δυσκολότερο να την καθορίσουμε, σε αντίθεση με την απαγόρευση και τη νομική της εγκυρότητα, ένα νέο Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα με ελαφρά αλλαγμένο όνομα παρουσιάστηκε και ασκεί δημόσια τις πολιτικές του δραστηριότητες. Μπροστά σε αυτή την κατάσταση είναι δύσκολο να μιλάμε για *causa finita*. Από τις δυο περιπτώσεις η δεύτερη είναι περισσότερο ενδιαφέρουσα εξ αιτίας ακριβώς της εξήγησης για την απόφαση. Η απαγόρευση του αυθεντικού κομμουνιστικού κόμματος δικαιολογείται με ένα πλήθος ιστορικών, ιδεολογικών και νομικών επιχειρημάτων. Πιθανά είναι η πλέον εκτεταμένη απόφαση σε όλη τη νομική ιστορία: το επίσημο κείμενο καταλαμβάνει πάνω από 300 σελίδες και μέσω αυτού τα κρίσιμα επιχειρήματα έχουν ένα άμεσο και δεσμευτικό αποτέλεσμα. Η γυμνή αντίφαση μεταξύ της απόλυτα κανονιστικής αξίωσης για εγκυρότητα και του σχετικού πολιτικού αποτελέσματος αυτής της απόφασης υπενθυμίζει όλα τα προβλήματα μιας «κυβέρνησης δικαστών» και μιας έμμεσης ή ακόμη και απόκρυφης υπερ-νομιμότητας.

Η ανθρωπότητα ως ένα πολιτικό υποκείμενο

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΜΙΑΣ ΝΟΜΙΜΗΣ παγκόσμιας επανάστασης καταλήγει σε μια ολόκληρη σειρά εθνικών και κρατικών επαναστάσεων. Υπάρχει άρα μια γνήσια διαλεκτική σχέση μεταξύ παγκόσμιας επανάστασης και του συνόλου των εθνικών και κρατικών επαναστάσεων. Η πρόοδος προς μια νόμιμη παγκόσμια επανάσταση δεν έχει αντίστοιχο στην πολιτική ενότητα της Ευρώπης ή σε μια ευρωπαϊκή επανάσταση. Εάν κάποιος διαβάσει το πρότυπο έργο του Ipsen, που ξεπερνά τις 1000 σελίδες, για το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο¹⁷ και συγκρίνει την αριστοτεχνική έκθεσή του των νομικών προσπαθειών με τα πολιτικά αποτελέσματα, δεν μπορεί να αποφύγει τη βαθιά απαισιοδοξία. Οι διεθνείς δυνάμεις και εξουσίες που παλεύουν για την πολιτική ενότητα του κόσμου είναι ισχυρότερες από το ευρωπαϊκό συμφέρον για την πολιτική ενότητα της Ευρώπης. Πολλοί «ευρωπαϊκοί Ευρωπαίοι» αναμένουν την πολιτική ένωση της Ευρώπης μόνο ως ένα υποπροϊόν, εάν όχι ως ένα κατάλοιπο μιας σφαιρικής πολιτικής ενότητας. Οι επαναστατικές ενέργειες που κατευθύνονταν προς μια παγκόσμια επανάσταση είναι ισχυρότερες και δραστικότερες από την προσδοκία (που σπάνια είναι κάτι περισσότερο από δυνατότητα) μιας ιδιαι-

17. Hans Peter Ipsen, *Europäischer Gemeinschaftsrecht* (Tübingen: J.C. B. Mohr [Paul Siebek], 1972).

τερης ευρωπαϊκής επανάστασης. Ακόμη και αν επρόκειτο οι τοπικές αποσχίσεις από μια υπάρχουσα εθνική ή κρατική ενότητα να γίνουν πολιτικά ισχυρές, αυτές θα ενώνονταν συντομότερα με δυνάμεις της παγκόσμιας επανάστασης παρά με ένα ευρωπαϊκό επαναστατικό κίνημα, εφ' όσον υπήρχε. Η νομιμότητα μιας ευρωπαϊκής επανάστασης θα προϋπέθετε ένα συγκεκριμένο ευρωπαϊκό πατριωτισμό ώστε να συγκροτηθεί αποτελεσματικά μια συνταγματική συνέλευση στηριζόμενη στην ευρωπαϊκή παράδοση. Αυτό θα μπορούσε να είναι δυνατό εάν η Αγγλία δεν θα προτιμούσε να παραμείνει ένα νησί. Υπάρχουν αρκετά σχέδια και προγράμματα για μια Ευρωπαϊκή Εθνική Συνέλευση, μέσω των υπαρχόντων ευρωπαϊκών κρατών και εθνών.

Για να δημιουργηθεί η πολιτική ενότητα της ανθρωπότητας, μια νόμιμη παγκόσμια επανάσταση θα έπρεπε να προϋποθέσει ό,τι οι Hauγίου και Ρεγoux ονόμασαν «πατριωτισμό του είδους»¹⁸. Η έκφραση υπενθυμίζει την οικουμενική φιλοσοφία του Auguste Comte, τον οποίο ο Hauγίου εκτιμά κριτικά. Αλλά η λέξη «είδος» δεν έχει πλέον για μας την ίδια σημασία που είχε για το γερμανικό ιδεαλισμό. Στο έργο του Καρλ Μαρξ το 1844 για την «Πολιτική Οικονομία και Φιλοσοφία», τίθεται διστακτικά το ζήτημα του θανάτου και της αθανασίας, και απαντάται με μια αναφορά στο ανθρώπινο είδος: «ο θάνατος φαίνεται να είναι μια σκληρή νίκη του είδους πάνω στο άτομο και να διαψεύδει την ενότητα του είδους' αλλά το επιμέρους άτομο είναι μόνο μέρος του γενικού είδους και ως τέτοιο είναι θάνατο».

Κάθε ανθρώπινο ον μεταξύ των δισεκατομμυρίων είναι κομμάτι της ανθρωπότητας. Καθημερινά πεθαίνουν χιλιάδες και γεννιούνται άλλοι τόσοι. Καθη-

18. «Patriotisme de l'espèce». Όταν οι Γάλλοι συγγραφείς ομιλούν για πατριωτισμό, παραμένουν στα πλαίσια της παράδοσης του κράτους-έθνους της χώρας τους και της ιδέας της ελευθερίας. Τουλάχιστον αυτό αληθεύει για τον Αύγουστο Comte, τον Hauγίου και τον Ρεγoux. Σήμερα στη Γερμανία, ωστόσο, οι στοχαστές αντιλαμβάνονται τις λέξεις πατριώτης και πατριωτισμός σχεδόν αντιδραστικά και υπερβολικά πατερναλιστικά. Αυτή η διαφορά εξηγείται από το γεγονός ότι κράτος και έθνος παρέμειναν στη Γαλλία συμπίπτουσες έννοιες, σε αντίθεση με τη Γερμανία. Για ένα νομιμόφρονα Γερμανό, έννοιες όπως πολίτης και εθνικότητα, κρατική ανάπτυξη και εθνικοποίηση, αίσθηση του κράτους και

εθνικό αίσθημα μπορούσαν και μπορούν να συγκροτούνται. Ο Hauγίου παραμένει στη γαλλική παράδοση. Η σημερινή παγκόσμια οργάνωση ονομάζεται Ηνωμένα Έθνη και όχι Ηνωμένα Κράτη, όσον αφορά το status των επιμέρους μελών της. Κάποιος θα μπορούσε εύλογα να αναρωτηθεί εάν τα Ηνωμένα Έθνη ανέπτυξαν μέχρι τώρα κάποιο είδος «πατριωτισμού». Από την άποψη της μαρξιστικής ιδεολογίας, η απάντηση είναι ακαδημαϊκή. Σύμφωνα με την ενδέκατη θέση για τον Φώουερμαπαχ, η αληθινά ανθρώπινη κοινωνία μιας σοσιαλιστικής ανθρωπότητας στερείται πατρός επειδή είναι αυτοδημιούργητη.

μερινά η ανθρωπότητα ως ένα όλο παρουσιάζει ένα διαφορετικό πρόσωπο: δεν είναι «ποτέ σε σύμπτωια». Τι δικαίωμα έχουν οι άνθρωποι του σήμερα να υπαγορεύουν ένα σύνταγμα για τον κόσμο του αύριο; Οι φωτισμένοι επαναστάτες του 18ου αιώνα είχαν παραδεχτεί το πρόβλημα και συμπεριέλαβαν στη διακήρυξη των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων της 24ης Ιουνίου 1793 (Άρθρο 28) την ακόλουθη προβληματική πρόταση: «Μια γενιά δεν μπορεί με τους νόμους της να υποτάσσει μελλοντικές γενιές». Παρ' όλα αυτά, η γαλλική νομολογία έκανε την έννοια μιας *pouvoir constituant* προϋπόθεση και νομιμοποίηση όλων των *pouvoir constitués*: πέτυχε επίσης να δημιουργήσει ιδεατούς τύπους νομικών μορφών και διαδικασιών για μια δημοκρατική συνταγματική θεωρία. Σε κάθε περίπτωση, σε αυτή την τυπική αντίληψη οι διακηρύξεις υπέρ των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων ήταν περισσότερο δικανικές από εκείνες των Αμερικανών που προηγήθηκαν, στις οποίες ένας πολίτης του κράτους με την έννοια του ευρωπαϊκού πολιτικού σκέπτεσθαι ήταν μια τόσο ξένη έννοια όσο το κλασικό ευρωπαϊκό κράτος και η ακόλουθη σχέση κράτους και κοινωνίας. Άγνωστο επίσης στο αγγλοσαξωνικό συνταγματικό μοντέλο ήταν και είναι το ειδικό γαλλικό στυλ νομικού σκέπτεσθαι του συγγραφέα της συνταγματικής νομοθεσίας του 1789-99 Abbé Sieyès, ο οποίος μετέφερε τη θεολογικο-πολιτική σχέση του Spinoza της *natura-naturans* προς τη *natura-naturata* στη δικανική-νομικιστική σχέση μιας *pouvoir constituant* προς τη *pouvoir constitué*, και καθόρισε έτσι την εννοιολογική δομή των γραπτών συνταγμάτων. Με τον τρόπο αυτό, δημιούργησε ένα παράδειγμα πολιτικής θεολογίας που ξεπεράστηκε μόνο από τη θεωρία του Μαξ Βέμπερ για τη χαρισματική νομιμοποίηση.

Η ενδελεχής κατανόηση μιας τόσο έντονης πολιτικο-θεολογικής ιδέας είναι αυστηρή και υπερβολική για να ζητηθεί από την ανθρωπότητα σήμερα. Όσο περισσότερο πολιτικά πρακτική και κατασταλτική φόρμουλα γίνεται, με τη βοήθεια πολύπλοκων σχέσεων όπως αυτή μιας *pouvoir constituant* προς μια *pouvoir législatif*, τόσο περισσότερο ευλογοφανή είναι. Ο κάθε επαγγελματίας επαναστάτης έμαθε πώς να τη χρησιμοποιεί: κάποιος απομακρύνει την υπάρχουσα νόμιμη κυβέρνηση, αναγορεύει μια «προσωρινή κυβέρνηση» και συγκαλεί μια συντακτική συνέλευση. Με τον τρόπο αυτό, η μεγάλη Γαλλική Επανάσταση έγινε οπλοστάσιο νομικού και συνταγματικού προηγούμενου. Με το πέρασμα δυο αιώνων και μέσω πολλών μεγάλων και μικρών, ευρωπαϊκών και μη-ευρωπαϊκών επαναστάσεων, προέκυψε μια νομιμοποιούσα πρακτική όσον αφορά τη νομιμότητα του *coup d'état* και της επανάστασης. Ακόμη και το γαλλικό μοντέλο του επαναστατικού σταδίου μιας δικτατορίας άντεξε στη δοκιμασία του χρόνου. Στην ερώτηση με τι θα μοιάζει η δικτατορία του προλεταριάτου, ο Φρήντριχ Ένγκελς μπορούσε να απαντά: με το 1793. Το

Νοέμβριο του 1917, ο Λένιν και ο Τρότσκι χρησιμοποίησαν αυτό το μοντέλο με μεγάλη επιτυχία. Ο Ένγκελς ωστόσο άφησε ανοιχτή την πιθανότητα κατάκτησης της εξουσίας με το 51% κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Σήμερα αυτός ο δρόμος της νομιμότητας παρεμποδίζεται από την υπερ-νομιμότητα των συνταγματικών κανόνων σε πολλά νέα συντάγματα. Μολαταύτα, το μοντέλο αυτό καθ' όσον δεν έχει παραγραφεί εντελώς από το θετό δίκαιο δεν έχει ακόμη εξαφανιστεί τυπικά.

Με πρακτικούς όρους, μια μεταφορά συνταγματικής εξουσίας από το έθνος στην ανθρωπότητα είναι ελάχιστα πιθανή. Η γη μπορεί να φαίνεται σήμερα πολύ μικρότερη από ό,τι η Γαλλία του 1789. Παρ' όλα αυτά, η νέα τεχνολογία δεν εξυπηρετεί μόνο την συγκεντροποίηση αλλά και ανθίσταται σε αυτή. Τα Ηνωμένα Έθνη δεν υπηρετούν μόνο την ενότητα αλλά επίσης το *status quo* των πολυάριθμων κυρίαρχων μελών τους. Είναι δυνατό να φανταστούμε τη Γενική Συνέλευση ή ακόμη μια συνάντηση του Συμβουλίου Ασφαλείας να δρα κατά έναν παρόμοιο τρόπο με τη νύχτα της 4ης Αυγούστου 1789, όταν ο κυρίαρχος τάξεις αποκήρυξαν επίσημα τα φεουδαλικά προνόμιά τους; Σε τελική ανάλυση ήταν μια αποκήρυξη που η ουσιαστική πραγματοποίησή της απαιτούσε ακόμη μια δεκαάδα φρικιαστικών εμφυλίων πολέμων, εσωτερικά και εξωτερικά. Θα έπρεπε οι υπερδυνάμεις να αποκηρύξουν την ηγεμονική υπεροχή τους και τα θεμέλιά της; Πού τότε θα έπρεπε αυτή η θεμελίωση να εδρεύει; Είναι δυνατό να εξαφανιστεί το πυρηνικό δυναμικό δίχως υπολείμματα στο βυθό των ωκεανών ή να μεταφερθεί στη σελήνη; Πρόκειται όλα τα κράτη, μεγάλα ή μικρά, να φανερώσουν τα μυστικά της παραγωγής τους χωρίς επιφυλάξεις; Θα ανοίξουν τα αρχεία τους και θα παρουσιάσουν τους εμπιστευτικούς τους φακέλους σε ένα παγκόσμιο δικαστήριο που ζητά να δικάσει του εχθρούς της ανθρωπότητας;

Η ανθρωπότητα ως τέτοια και ως όλο δεν έχει εχθρούς. Ο καθένας ανήκει στην ανθρωπότητα. Ακόμη και ο φονιάς, τουλάχιστον όσον καιρό ζει, πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ανθρώπινο ον. Εάν είναι νεκρός όπως το θύμα του τότε δεν υπάρχει πλέον. Ωστόσο, έως τότε παραμένει, καλώς ή κακώς, ανθρώπινο ον, δηλαδή ένας φορέας των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η «ανθρωπότητα» γίνεται έτσι μια ασύμμετρη αντι-έννοια. Εάν κάποιος κάνει διακρίσεις στα πλαίσια της ανθρωπότητας και ως εκ τούτου αρνείται την ιδιότητα του ανθρώπινου όντος σε έναν ταραχοποιό ή καταστροφέα, τότε το αρνητικά αξιολογημένο πρόσωπο γίνεται απρόσωπο και η ζωή του δεν είναι πλέον : υπέρτατη αξία: γίνεται τιποτένιο, ανάξιο και πρέπει να καταστραφεί. Έννοια όπως «ανθρώπινο ον» περιέχουν άρα τη δυνατότητα της βαθύτερης ανισότητας και γίνονται ως εκ τούτου «ασύμμετρες».

Με τη βοήθεια μιας τέτοιας ακριβόλογης εξήγησης των εννοιών, ο Reinhart

Koselleck απάντησε (ακόμη και για νομομαθείς) αποφασιστικά στο μεγάλο ζήτημα ενός «πατριωτισμού της ανθρωπότητας». Η επιγραφή του δοκιμίου του¹⁹ είναι το motto από τη *Civitas Dei*: «Το καλό και το κακό παλεύουν μεταξύ τους, όπως και τα κακά παλεύουν μεταξύ τους: το πλήρες καλό δεν μπορεί να αντιπαλέψει κάτι άλλο». Ο Koselleck εξετάζει τρία εννοιολογικά ζεύγη πολιτικής ιστορίας με όρους της διττής τους γλωσσικής δομής και δείχνει πώς έγιναν «ασύμμετρα» — πώς μέσα από μια ολόκληρη σειρά αρνητικών κρίσεων ο αντίπαλος διακρίνεται πολεμικά ως άνισος: Έλληνες και βάρβαροι, χριστιανοί και εθνικοί, και τέλος, άνθρωπος και απάνθρωπος, υπεράνθρωπος και υπάνθρωπος. Το γλωσσικό δυναμικό της επιχειρηματολογίας που κερδήθηκε από τους όρους ανθρώπινο και ανθρωπότητα οδηγεί εννοιολογικά και συμβολικά σε μια αυξανόμενα ασύμμετρη δομή η οποία υπερβαίνει τη διαιρούσα δύναμη του Έλληνα ενάντια στο βάρβαρο, του Χριστιανού ενάντια στον εθνικό. Όταν ένας άνθρωπος μάχεται έναν άλλο, θεωρεί αναμφίβολα τον εαυτό του ως την υψηλότερη μορφή της ανθρωπότητας και τον αντίπαλό του ως κάτι που υπολείπεται του ανθρώπινου.

Η κατάληξη όλων αυτών γεννά βέβαια σύγχυση. Μας υπενθυμίζει τη σκηνή του νεκροκρέβατου ενός ηγεμόνα του 19ου αιώνα. Όταν ρωτήθηκε από τον πνευματικό του σύμβουλο: «Συγχωρείς τους εχθρούς σου;» απάντησε εν πλήρει συνειδήσει: «Δεν έχω εχθρούς: τους σκότωσα όλους».

19. Reinhart Koselleck, «Zur historisch - politischen Semantik asymmetrischer Gegenbe-griffe», Harald Weinrich, Ed., *Positionen der*

Negativität, Vol. VI στη σειρά «Poetik und Hermeneutik», (Munich: Wilhelm Fink Verlag, 1975), pp. 65-104.

Απόδοση στην ελληνική: Γ. Ν. Μερτίκας

